

Шлапак А.В.

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародної економіки
Київський університет ім. Бориса Грінченка
м. Київ, Україна
e-mail: allashlapak@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8697-7039

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ: ВІД РЕГУЛЯТОРНИХ ОБМЕЖЕНЬ ДО ІНСТИТУЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Shlapak Alla

Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor,
Head of the Department of International Economics
Borys Grinchenko Kyiv University
Levka Lukyanenko Street, 13-b, Kyiv, Ukraine
e-mail: allashlapak@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8697-7039

INTERNATIONAL ECONOMIC POLICY AS AN ENVIRONMENT FOR THE IMPLEMENTATION OF DEVELOPMENT STRATEGIES OF DEVELOPING COUNTRIES: FROM REGULATORY RESTRICTIONS TO INSTITUTIONAL OPPORTUNITIES

Анотація. Дослідження регуляторного потенціалу міжнародної економічної політики дозволило встановити, що ефективний та надійний багатосторонній порядок вимагає балансу між автономією національної політики та виконанням багатосторонніх правил та зобов'язань, що формують форми прояву міжнародних економічних відносин. Загострення асиметрій міжнародного економічного розвитку ставить на порядок денний необхідність перегляду спроможності наднаціональних регуляторів створювати інституційне підґрунтя співпраці країн, що відрізняються за соціально-економічним розвитком, а також формує запит на критичний аналіз вигод та втрат від економічної лібералізації, яка значною мірою обмежує простір для маневру на рівні національних політик. В умовах глобальної взаємозалежності, де економічні кордони є здебільшого відкритими для всіх форм прояву міжнародних економічних відносин — потоків товарів, послуг, капіталу та праці, подальше обмеження автономії економічної політики відбувається щонайменше з двох причин: з одного боку, відкритість посилює вплив політик зарубіжних країн та умов торгівлі на економічну активність на національному ринку та водночас послаблює дієвість інструментів національної політики; з другого боку, зменшується контроль над інструментами цієї політики, оскільки тісніша глобальна інтеграція досить часто супроводжується вступом до систем наднаціональних керівних інститутів та збільшенням взятих на себе урядами міжнародних зобов'язань. Встановлено, що визначальною функцією міжнародного багатостороннього порядку є не стільки обмеження дискримінації між країнами, скільки обмеження втручання держави у діяльність ринків. Маневреність залежних від зовнішнього фінансування країн вже сама по собі обмежена вимогами, закріпленими на мегарівні міжнародної економічної політики, втім і надалі звужується умовами отримання позик та грантів від багатосторонніх фінансових організацій та двосторонніх донорів. Прагнення лібералізації більшої, аніж це є виправданим на багатосторонньому рівні, дало поштовх появі дискримінаційних двосторонніх та регіональних угод про вільну торгівлю, що поступово зводять нанівець режим найбі-

льшого сприяння. Попри те що правила та практики стосуються рівною мірою усіх країн, як це передбачено більшістю угод СОТ, через відмінності рівнів розвитку різних країн вони по-різному впливають на їхній простір вибору стратегій. Ще одне джерело багатосторонніх обмежень політик розвитку — це структурні умови, що прикріплюються до кредитів, які надаються Міжнародним валютним фондом та групою Світового банку. Ці умови стосуються цілої низки сфер, включаючи торгівлю, фінанси, державні підприємства, регулювання ринку праці та систему соціальних гарантій. Багатосторонні правила та зобов'язання, зафіксовані на мегарівні міжнародної економічної політики, не лише обмежують використання дискримінаційних заходів і стратегій «розори свого сусіда», а й покликані стримувати прояви регуляторних перегонів, які здатні викривлювати ринкові правила гри. Проте слід також визнати, що у зв'язку із розширенням системи багатосторонніх обмежень виникає ризик відмови від взятих зобов'язань та послаблення довіри до багатосторонніх організацій як таких, що можуть реалізувати задекларовані у статутах цілі та сприяти зменшенню асиметрій міжнародного економічного розвитку.

Ключові слова: глобальна взаємозалежність, міжнародна економічна політика, автономія національної політики, наднаціональні механізми регулювання міжнародних економічних відносин, лібералізація, дерегуляція

Abstract. The study of the regulatory potential of international economic policy made it possible to establish that an effective and reliable multilateral order requires a balance between the autonomy of national policy and the implementation of multilateral rules and obligations that shape the forms of manifestation of international economic relations. The aggravation of asymmetries in international economic development puts on the agenda the need to review the ability of supranational regulators to create an institutional basis for cooperation between countries that differ in their socio-economic development, and also creates a demand for a critical analysis of the benefits and losses from economic liberalization, which largely limits the room for maneuver at the level of national policies. In the conditions of global interdependence, where economic borders are mostly open to all forms of manifestation of international economic relations — flows of goods, services, capital and labor, the further limitation of the autonomy of economic policy occurs for at least two reasons: on the one hand, openness increases the influence of policies of foreign countries and terms of trade on economic activity on the national market and at the same time weakens the effectiveness of national policy instruments; on the other hand, control over the instruments of this policy is decreasing, since closer global integration is quite often accompanied by the entry into the systems of supranational governing institutions and an increase in international obligations assumed by governments. It has been established that the defining function of the international multilateral order is not so much the limitation of discrimination between countries as the limitation of state intervention in the activity of markets. The maneuverability of countries dependent on external financing is already limited by the requirements established at the mega-level of international economic policy, however, the conditions for receiving loans and grants from multilateral financial organizations and bilateral donors continue to narrow. The pursuit of greater liberalization than is warranted at the multilateral level has given rise to discriminatory bilateral and regional free trade agreements that are gradually eroding the most-favored-nation regime. Although rules and practices apply equally to all countries, as stipulated by most WTO agreements, due to the differences in the level of development of different countries, they have different effects on their space for choosing strategies. Another source of multilateral constraints on development policies is the structural conditions attached to loans provided by the International Monetary Fund and the World Bank Group. These conditions cover a range of areas, including trade, finance, state-owned enterprises, labor market regulation and the social security system. Multilateral rules and obligations recorded at the mega-level of international economic policy not only limit the use of discriminatory measures and beggar-thy-neighbour policy, but are also designed to curb manifestations of regulatory competition that can distort the market rules of the game. Nevertheless, it should also be recognized that in connection

with the expansion of the system of multilateral restrictions, there is a risk of abandoning the commitments made and weakening trust in multilateral organizations as those that can implement the goals declared in their statutes and contribute to reducing the asymmetries of international economic development.

Key words: global interdependence, international economic policy, autonomy of national policy, supranational mechanisms of regulation of international economic relations, liberalization, deregulation

JEL codes: F53, F55, F42, O24.

Постановка проблеми. Останніми роками процеси економічної лібералізації у країнах, що розвиваються, та їхньої інтеграції до світової економіки досягли небаченого раніше рівня, що, без сумніву, мало позитивний вплив на зовнішню торгівлю та інвестиції, хоча рівень такого впливу відрізнявся в різних країнах та навіть всередині країн, провокуючи загострення проблеми нерівності. Беззаперечним є і той факт, що побічним ефектом потужних лібералізаційних та інтеграційних процесів стало загострення соціально-економічних диспропорцій в країнах, що розвиваються, необхідність розв'язання яких накладала все більше обмежень на політиків та вимагала більшої гнучкості у розробці стратегій, в той час як значна частина традиційних інструментів розвитку та макроекономічної політик стали неефективними або навіть недоступними через уніфікацію міжнародних правил, зобов'язань та практик в царині міжнародних економічних відносин. Як наслідок, постало питання про те, чи сумісні такі обмеження національної економічної політики з реалізацією політики розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження, що зачіпають питання координації міжнародної економічної політики, охоплюють сукупність підходів до висвітлення: проблем реалізації принципів міжнародної політичної економії, що розкриваються, серед іншого, шляхом аналізу діяльності міжнародних організацій, що регулюють основні форми прояву міжнародних економічних відносин (Сайкія М. [1]), особливостей монетарної (Бекман Дж., Герн К. Дж. і Яннсен Н. [2]; Хайдукович, І. [3]) та технологічної динаміки (Ролло В. [4]) у відкритих економіках; можливостей і обмежень, що накладають на національні уряди процеси фінансової глобалізації (Гнангнон С.К [5]; Абендшайн М., Гьольц Х. [6]) та регіональної інтеграції (Еркут Б., Шарм Дж. [7]); особливостей міжнародної торгівлі (Гріс Т., Редлін М. [8]), міжнародних інвестицій (Ян М., Стрікер П. [9]) та міжнародної міграції (Хас де Г., Чайка М., Флао М.-Л., Махендра Е., Наттер К., Вецолі С., Вілларес-Варела М. [10]).

Циганкова Т. і Солодковська Г. висвітлили еволюцію коаліційного руху в межах Світової організації торгівлі, дослідивши сучасний механізм впливу коаліцій і неформальних угруповань на процеси формування глобальної торгової політики [11]. Авторські колективи у складі Яценко О. і Ускової Д. [12] і Яценко О. М., Циганкової Т. М., Оболенської Т. Є. і Гальперіною Л. П. [13] глибоко проаналізували суперечності, що виникають у сфері міжнародної торгівлі, і потенціал міжнародної економічної політики в елімінуванні її викривлень на обраних ринках. Н. Резнікова досліджувала особливості здійснення міжнародного співробітництва в сфері економічної політики з позицій компромісу для урядів між збереженням суверенітету та використанням переваг глобалізації [14]. В

науковому доробку О. Іващенко фінансова лібералізація постає як передумова накопичення проблем платіжних дисбалансів [15], що солідаризується із висновками М. Відякіної, для якої наростання кризових процесів в країнах із великими відкритими економіками [16] підвищує вразливість макроекономічного середовища країн-партнерів через залежність від потоків капіталу та боргових ринків.

Методика дослідження. Для досягнення мети були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: *методи аналізу, абстрагування та синтезу, індукції та дедукції, а також системно-структурний метод* при визначенні принципів, правил та інструментів, а також фундаментальних основ реалізації міжнародної економічної політики і дослідженні міжнародної економічної політики як практики, що обмежує автономність національної політики; *гіпотетико-дедуктивний метод* при створенні системи дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез про розширення принципів, правил та інструментів національних політик в сфері розвитку в умовах економічної лібералізації; *метод єдності історичного та логічного, метод ідеалізації* при визначенні засадничих обмежень, закріплених в чисельних міжнародних угодах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах глобальної взаємозалежності, де економічні кордони є здебільшого відкритими для всіх форм прояву міжнародних економічних відносин — потоків товарів, послуг, капіталу та праці, подальше обмеження автономії економічної політики відбувається з двох причин: з одного боку, відкритість посилює вплив політик зарубіжних країн та умов на зовнішніх ринках на ділову активність та водночас послаблює вплив інструментів національної політики. З іншого боку, зменшується контроль над інструментами цієї політики (тобто суверенітет національної економічної політики де-юре), оскільки тісніша глобальна інтеграція досить часто супроводжується вступом до систем наднаціональних керівних інститутів та збільшенням міжнародних зобов'язань.

Метою статті є дослідження регуляторного потенціалу міжнародної економічної політики як середовища реалізації стратегій розвитку країн, що розвиваються.

Виклад основного матеріалу. Автономність національної економічної політики стосується ефективності інструментів національної політики у досягненні цілей, визначених цією політикою. Проте навіть у закритій економіці, забезпеченій від значної частини зовнішніх факторів впливу, потенціал економічної політики є обмеженим. Через політичні та регуляторні обмеження та договірні зобов'язання уряду обмежено контролюють такі інструменти як податки, процентні ставки та державні витрати. Окрім того, формальний контроль над інструментами економічної політики не завжди гарантує повний контроль над процесом досягнення поставлених цілей через відсутність достатньої кількості інструментів, аби впливати на усі цілі окремо. Серед причин цього — нестабільність та мінливість взаємозв'язку між цілями політики та інструментами її реалізації, а також необхідність досягнення балансу між різними цілями, наприклад, стабільністю та зростанням або рівністю та ефективністю. Лібералізація внутрішніх ринків та дерегуляція економічної діяльності ще більше звужують простір стратегій, зменшуючи кількість інструментів, доступних для використання на рівні національних політик розвитку.

Ключовим фактором обмеження простору стратегій стають багатосторонні договірні правила та зобов'язання у торгівельній та фінансовій сферах, що закріплені численними угодами в рамках Світової організації торгівлі (СОТ) та, меншою мірою у статтях Бреттон-Вудської угоди (БВУ). Проте це не єдині, а для деяких країн — і не найжорсткіші обмеження стратегічної автономії. Маневреність залежних від зовнішнього фінансування країн вже сама по собі обмежена вимогами, закріпленими на мегарівні міжнародної економічної політики (МЕП), постійно звужується умовами отримання позик та грантів від багатосторонніх фінансових організацій та двосторонніх донорів. Знов-таки, зобов'язання, взяті на себе деякими країнами, що розвиваються, в рамках двосторонніх чи регіональних угод з розвиненими країнами, передбачають не лише дотримання правил СОТ щодо тарифів, послуг та прав інтелектуальної власності, але включають також додаткові зобов'язання у сферах, не охоплених багатостороннім законодавством, наприклад, щодо режимів капітальних рахунків, прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та правового середовища, а також стандартів праці. До того ж, деякі країни, що розвиваються, значно обмежили гнучкість своєї макроекономічної та промислової політики внаслідок односторонньої добровільної лібералізації, особливо стосовно режимів капітальних рахунків, торгівлі та прямих іноземних інвестицій.

В принципі, одностороння лібералізація, чи то добровільна чи ні, може бути згорнута. Втім, ціна такого згортання може бути високою, оскільки змінюється структура заохочень та виникає феномен «витрат пристосування». Останній пояснює ситуацію, за якою у процесі пристосування до нових стимулів ресурси можуть лишатись незадіяними, відповідні навички зникатимуть через їхню незатребуваність на національному ринку, техніко-технологічні характеристики виробництва втрачатимуть свою інноваційність, а також можуть виникати фінансові, торгівельні та фінансові дисбаланси. У зв'язку із поновленням практики застосування торгівельних бар'єрів після тривалого періоду відкритості зростатимуть витрати пристосування, при цьому такі витрати зазвичай бувають значно вищими за значних змін у структурній політиці, аніж за змін в макроекономічній політиці, за винятком тих випадків, коли такі заходи впроваджуються тимчасово. Окрім того, згортання лібералізаційних процесів може спричинити негативну реакцію на фінансових ринках, відтік капіталу, нестабільність на валютних ринках та ринках активів, що вплинуть на рівень економічної активності.

Аналогічно, в теорії країна завжди має можливість вийти з багатосторонньої угоди та провадити міжнародну діяльність на двосторонній основі. Проте в такому разі також виникнуть витрати пристосування та негативні реакції. Що важливіше, країни, що розвиваються, рідко користаються з такої можливості через зрозуміло слабкі позиції у двосторонніх відносинах із потужними економічними та політичними партнерами [17]. Через це консенсусна позиція про те, що кожний уряд самостійно оцінює баланс між вигодами від прийняття міжнародних правил та зобов'язань та обмеженнями, що виникають через втрату стратегічного простору, досягнута на одинадятій сесії ЮНКТАД, майже не має практичного значення для більшості країн, що розвиваються [18]. Це пояснює важливість багатостороннього порядку для країн з малими відкритими економіками, особливо в разі, якщо, як зазначено у вищезазначеній декларації, досягнуто задовільного балансу між національним простором стратегій та міжнародним порядком та зобов'язаннями.

Спираючись на досвід міжвоєнного періоду, політики післявоєнного часу прагнули досягнути балансу між автономією національних політик та багатостороннім порядком, а також узгодженості сфер торгівлі та фінансів. Було визнано різноманітність національних стратегій лібералізації та збалансування діяльності держави та приватного сектору, а головною метою у торгівельній сфері стало запобігання відновлення дискримінаційної політики, що була широко розповсюджена в міжвоєнний період. Саме тому основною віхою угоди ГАТТ став безумовний режим найбільшого сприяння. З іншого боку, визнаючи, що стабільність курсів валют є необхідною для розвитку вільної торгівлі, а тарифи та конкурентні девальвації валют часто виступали взаємозамінниками [19], угоди обмежували можливості фінансових ринків провокувати хаотичні коливання валютних курсів, накладаючи обмеження на потоки короткострокового капіталу. Можливості урядів маніпулювати курсами валют також було обмежено шляхом накладання зобов'язань з утримання їх у вузьких проміжках паритету, узгоджених на багатосторонній основі, але в той же час урядам було дозволено змінювати паритет за умов виникнення суттєвих платіжних дисбалансів [20].

Сучасні угоди містять кардинально інший підхід: в них викладено концепцію, сформовану провідними державами з метою досягнення глибокої світової економічної інтеграції шляхом швидкої лібералізації в цілій низці сфер, що створюють передумови їхнього власного розвитку, і ця концепція значно відрізняється від концепції обмеженої інтеграції, що її мали на увазі політики післявоєнного періоду, визнаючи можливість співіснування різноманітних національних стратегій розвитку. Лібералізація передбачена в тих сферах, де розвинені країни мають переваги, зокрема в торгівлі промисловими товарами, русі капіталів та виході підприємств на нові ринки, а от обмеження в галузях, що від їх лібералізації отримували б вигоди здебільшого країни, що розвиваються (торгівля сільськогосподарськими товарами, мобільність робочої сили та передача технологій), залишаються в силі.

Наразі функцією багатостороннього порядку є не стільки обмеження дискримінації між країнами, скільки обмеження втручання держави у діяльність ринків. Оскільки лібералізація стала визначальним організаційним принципом міжнародної торгівлі та міжнародного інвестування, замість режиму найбільшого сприяння все частіше використовуються принципи «доступу до ринків» та «національного режиму». Прагнення лібералізації більшої, аніж це є виправданим на багатосторонньому рівні, дало поштовх появі дискримінаційних двосторонніх та регіональних угод про вільну торгівлю, що поступово зводять нанівець режим найбільшого сприяння.

Розглядаючи особливості відносин у грошово-фінансовій сфері, слід зауважити, що із зупиненням дії БВУ втратили свою впливовість на систему МЕВ обидва принципи післявоєнних міжнародних монетарних домовленостей — обмеження потоків короткострокового капіталу та зобов'язання щодо валютних курсів [21]. Як наслідок, на основі тверджень про здатність фінансових ринків до саморегулювання та відсутність необхідності міжнародних правил або будь-якого втручання фінансова галузь перетворилась на авангард міжнародного ліберального порядку.

Це також означає, що в умовах нинішньої багатосторонньої системи відсутній взаємозв'язок між торгівлею та фінансами. На відміну від торгівлі та сфер,

пов'язаних з нею, на розгляді питань щодо відсоткових ставок та макроекономічної політики, щодо яких у рамках СОТ постійно наполягають розвинені країни, багатостороннього порядку взагалі не існує, хоча загальновизнаним є те, що стабільність та впорядкованість відсоткових ставок є необхідною умовою розширення та розвитку вільної торгівлі. Спроби забезпечити міжнародну монетарну та фінансову стабільність механізмами нагляду від МВФ попри відсутність дієвих механізмів запобігання конкурентним девальваціям виявились невдалими. Фонд нездатний справляти значимий вплив на політики тих країн-членів, що не є його позичальниками, включно з розвиненими країнами та деякими країнами, що розвиваються, та запобігати нестабільності валютних курсів, стійким платіжним дисбалансам і маніпуляціям з валютами. Навпаки, поради позичальникам, що були закладені в ході консультацій в рамках Статті 4, містять низку умов, що супроводжують усі подальші програми та позики фонду [22]. Отже, попри те, що, за ст. 4, усі країни беруть на себе ідентичні формальні зобов'язання забезпечувати відповідне регулювання та стабільну систему валютних курсів, контроль МВФ над політикою держави стосується здебільшого тих його членів, що мають потребу в грошових ресурсах фонду через обмежені можливості фінансування тимчасових платіжних дисбалансів, і час від часу країн, що розвиваються, яких спіткали тимчасові труднощі у доступі до ринків приватних капіталів.

Отже, в той час як країни із провідними економіками уникають виконання вимог багатостороннього регулювання у грошово-фінансовій сфері, країни, що розвиваються, стикаються з умовами, що накладають обмеження не лише на їхні макроекономічні політики, а на стратегії розвитку загалом. Але суть не лише в невідповідності обмежень, що накладаються на політику розвинених країн та країн, що розвиваються, з боку фінансових інститутів Бреттон-Вудської системи: відсутність багатосторонніх зобов'язань щодо курсів валют та макроекономічної політики розвинених країн, що мають дуже великий вплив на монетарну та фінансову кон'юнктуру у світі, викликає занепокоєння у країн, що розвиваються, через їхню вразливість до зовнішніх фінансових потрясінь.

Навіть попри те, що правила та практики стосуються рівною мірою усіх країн, як це передбачено більшістю угод СОТ, через відмінності рівнів розвитку різних країн вони по-різному впливають на їхній простір вибору стратегій. Через правила та зобов'язання в рамках СОТ значна частина інструментів, що широко застосовувались розвиненими країнами та новими індустріальними країнами задля досягнення їхніх сучасних рівнів розвитку, для країн, що розвиваються, нині недоступні. З юридичної точки зору міжнародні правила та зобов'язання забезпечують однакові умови для всіх сторін, проте обмеження щодо політики, які вони містять, для країн, що розвиваються, виявляються жорсткішими, ніж для розвинених країн. Отже, рівень звуження простору стратегій значно відрізняється серед країн, що розвиваються, з тієї ж причини.

Правила, сформульовані у низці угод в рамках СОТ, що мають зобов'язувальну юридичну силу, є основними джерелами обмежень, що накладаються на політики розвитку, а ті застереження та виключення, що дозволяють країні-члену призупинити виконання зобов'язань, носять тимчасовий характер. Виключення, що надаються країнам, що розвиваються, — так звані спеціальний та преференційний режими (СПР), — дозволяють цим країнам за певних умов

користатись з преференційного режиму доступу до ринку або обмежувати дію принципу взаємності. Втім, досить часто СПР зводиться до простого подовження перехідного періоду або принципу «докладання всіх зусиль», і в даному разі розвинені країни отримують значну свободу в його тлумаченні та втіленні. Застосування спеціальних положень, що дозволяють країнам, що розвиваються, відступати від взятих зобов'язань з метою стабілізації зовнішньої фінансової позиції чи підтримки розвитку нових галузей або забезпечують лише тимчасове покращення ситуації, або ж вимагає компенсаційних поступок іншим країнам, які так чи інакше зазнають збитків.

Ще одне джерело багатосторонніх обмежень політик розвитку — це структурні умови, що «прикріплюються» до кредитів, які надаються Міжнародним валютним фондом та групою Світового банку. Ці умови стосуються цілої низки сфер, включаючи торгівлю, фінанси, державні підприємства, регулювання ринку праці та систему соціальних гарантій. Кількість структурних умов, що вмонтовуються до програм МВФ, подвоїлась в період 1970-80-х рр., а наприкінці 90-х до механізмів розширеного кредитування прикріплювались понад 50 умов, а до програм стенд-бай — від 9 до 15. Якщо враховувати вузьке визначення «умови», то в кінці 90-х кількість умов до виконання, передбачених процесом кредитування МВФ та СБ, разом узятих, коливалась від 15 до 30 для африканських країн на південь від Сахари та від 9 до 43 для країн інших регіонів [23].

В період індустріалізації нині країн із провідними економіками протекціонізм виступав правилом, а вільна торгівля — виключенням з цього правила [24, с. 68]. В той час як країни-лідери індустріалізації надавали перевагу вільній торгівлі, інші за допомогою протекціонізму підтримували власні нові галузі, аби наздогнати лідерів. І хоча історично процес лібералізації торгівлі розпочинався після досягнення певного рівня конкурентоспроможності, нині країнам, що розвиваються, рекомендують лібералізувати торгівлю, аби забезпечити свою конкурентоспроможність. Відповідно, що в країнах, які розпочинали активну лібералізацію до досягнення задовільного рівня індустріального розвитку та конкурентоспроможності, складалась несприятлива ситуація: обсяги імпорту часто збільшувались значно швидше, аніж експорту, що призводило до проблем з платіжним балансом, зниження обсягів національного виробництва та рівня зайнятості, а отже більшої залежності від зовнішнього кредитування з боку міжнародних організацій.

Значна різниця між рівнями сукупних застосовуваних тарифів та зв'язаних тарифів у країнах, що розвиваються, вказує на те, що частково лібералізація торгівлі відбувалась поза межами ініціатив СОТ, і важливу роль відіграли умови, що висуваються МВФ та групою Світового Банку (СБ). Без сумніву, це підриває переговорну силу країн, що розвиваються, у багатосторонніх переговорах, оскільки одностороння лібералізація не передбачає автоматичного отримання жодних прав в рамках СОТ. Окрім того, під час переговорів у СОТ застосовувані тарифи часто використовуються як відправний пункт при зв'язуванні та зниженні ставок.

Втім, в межах зобов'язань у СОТ залишається простір для використання тарифів, особливо тих, що залишилися незв'язаними або зв'язаними на рівні, значно вищому за застосовувані тарифи, втім використання такого інструменту МЕР не є розповсюдженим, навіть у разі загострення проблеми торгових чи

платіжних дисбалансів. Втім слід зауважити, що більшість країн, що розвиваються, протягом Дохійського раунду відстоювали цей простір для маневрування попри потужний тиск розвинених країн, які наполягали на зв'язуванні всіх митних тарифів в країнах, що розвиваються, до дуже низьких рівнів, перетворюючи у такий спосіб односторонню лібералізацію на багатосторонні зобов'язання.

В декількох дослідженнях [25; 26; 27] висувається припущення про те, що пропозиції, сформульовані розвиненими країнами на Дохійському раунді, мали на меті закріпити місце країн, що розвиваються, у сучасному міжнародному поділі праці. Поспішно перейшовши до вільної торгівлі, країни, що розвиваються, виявились би виключеними або не спромоглися б увійти до наукомістких секторів з високою доданою вартістю, полишаючи їх для розвинених держав та натомість зосереджуючись на виробництві ресурсо- та працемістких товарів з низькою доданою вартістю. Такий регрес став би характерним для всіх цих країн, адже темп їхнього індустріального розвитку залежить від того, наскільки швидко країни, що розвиваються, зможуть змінити статус-кво у міжнародному поділі праці. Взяття на себе незворотних зобов'язань щодо зниження тарифів на всі товари може ускладнити розвиток високотехнологічних секторів, зокрема через те, що ціла низка інструментів, що раніше активно використовувались індустріально розвиненими державами, наразі вже не є доступною через існування угоди СОТ щодо субсидій, а також ТРІПС та ТРІМС.

Країни, що розвиваються, не потребують встановлення високих тарифів в усіх без виключення секторах. Втім, вони повинні мати право вибірково застосовувати тарифи у разі необхідності підвищення рівня індустріального розвитку, залишаючись при цьому суб'єктами багатостороннього регулювання. Цього можна досягти шляхом встановлення поміркованих обмежень на середні тарифи, залишаючи рівні тарифних ставок за окремими товарами незв'язаними. Завдяки цьому уряди розглядали б тарифи як тимчасові інструменти, оскільки вони були б вимушені, підвищуючи тарифи на деякі товари, знижувати ставки тарифів на інші. Така гнучкість практикується щодо субсидування сільського господарства, що широко застосовується розвиненими країнами.

За існування ГАТТ країни, що розвиваються, користувались значною свободою у застосуванні субсидій, проте така практика припинилась із прийняттям Угоди про субсидії та компенсаційні заходи, що передбачає набагато більш жорсткі обмеження, ніж у разі з торговельними тарифами. Угода забороняє так звані специфічні субсидії, що викликають викривлення торгівлі, а насправді мають на меті сприяння експорту та заміщенню імпорту. Ця заборона стосується не лише різноманітних форм бюджетних трансферів, але й приватних трансферів, що підпадають під державне регулювання, наприклад, непрямих субсидій у формі преференційних кредитів. Виключення становлять специфічні субсидії на НДДКР, для відсталих регіонів та на охорону навколишнього середовища. До програми Дохійського раунду у 2001 році були включені питання сільського господарства, доступу до ринку несільськогосподарських товарів, торгівлі у сфері послуг, сприяння торгівлі, правил торгівлі, торговельних аспектів прав інтелектуальної власності, електронної комерції. Протягом останніх років через безпрецедентні темпи розвитку міжнародної торгівлі до них додалися питання сталого розвитку, трансферу технологій, сприяння розвитку інве-

стування тощо. Слід зауважити, що Угода про спрощення процедур торгівлі та Угода про скасування експортних субсидій на сільськогосподарські товари здійснює асиметричний вплив на суб'єктів міжнародних економічних відносин. Зазвичай тягар обмежень, передбачених Угодою про субсидії, лягає саме на країни, що розвиваються, з середнім рівнем доходу. Враховуючи фінансові обмеження, з якими стикаються ці країни, виключення, передбачені Статтею 7, надають їм більше можливостей, аніж ці країни в змозі використати.

Положення Угоди передбачають невелику кількість обмежень для тих країн, які прагнуть субсидувати розвиток нової галузі, що поки що не є експортно-орієнтованою або імпортозаміщувальною. Дані субсидії відіграють важливу роль для малих підприємств, що розпочинають свою діяльність із насичення місцевого ринку. Розвинені ж країни отримують вигоду від загальних виключень для НДДКР, регіонального розвитку та захисту навколишнього середовища. Субсидування науково-дослідних робіт забезпечує потреби більшості цих країн заохочувати інновації та технологічний прогрес. Окрім того, неоднозначне тлумачення відмінностей між загальними та специфічними субсидіями використовуються здебільшого країнами із провідними економіками, що підтримують власні імпортозаміщуючі та експортні галузі за допомогою ретельно замаскованих субсидій, не порушуючи правил СОТ та не провокуючи протекціоністських заходів у відповідь на таку діяльність.

Висновки. В умовах глобальної взаємозалежності підтримка багатостороннього порядку, який детермінує правила взаємодії в міжнародній економічній політиці, стає запорукою забезпечення успіху колективних зусиль в досягненні цілей міжнародного економічного розвитку. Багатосторонні правила та зобов'язання, зафіксовані на мегарівні міжнародної економічної політики, не лише обмежують використання дискримінаційних заходів і стратегій «розори свого сусіда», але й покликані стримувати прояви регуляторних перегонів, які здатні викривлювати ринкові правила гри. Слід також визнати, що у зв'язку із розширенням системи багатосторонніх обмежень виникає ризик відмови від взятих зобов'язань та послаблення довіри до багатосторонніх організацій як таких, що можуть реалізувати задекларовані у своїх статутах цілі та сприяти зменшенню асиметрій міжнародного економічного розвитку. Окремлене засвідчує, що ефективний та надійний багатосторонній порядок вимагає балансу між автономією національної політики та багатосторонніх правил та зобов'язань, а також гармонізації угод із взаємопов'язаних аспектів міжнародних економічних відносин, наприклад, торгівлі та фінансів, з тим, аби складнощі в одній зі сфер взаємодії не справляли негативного впливу на відносини в інших сферах.

Література

1. Saikia M. Good institutions, more FDI? Evidence from Indian firm-level data. *International Economics and Economic Policy*. 2022. Vol. 19. P. 411-436.
2. Beckmann J., Gern K.J., Jannsen N. Should they stay or should they go? Negative interest rate policies under review. *International Economics and Economic Policy*. 2022. Vol. 19. P. 885-912.
3. Hajdukovic I. Transmission mechanisms of conventional and unconventional monetary policies in open economies. *International Economics and Economic Policy*. 2022. Vol. 19. P. 491-536.

4. Rollo V. Technical regulations and exporters' dynamics: evidence from developing countries. *International Economics and Economic Policy*. 2023. Vol. 20. P. 189–212.
5. Gnanangnon S.K. Export diversification and financial openness. *International Economics and Economic Policy*. 2022. Vol. 19. P. 675–717.
6. Abendschein M., Götz H. International cooperation on financial market regulation. *International Economics and Economic Policy*. 2021. Vol. 18. P. 787–824.
7. Erkut B., Sharma G.D. Financial integration in Asia: new Empirical evidence using dynamic panel data estimations. *International Economics and Economic Policy*. 2023. Vol. 20. P. 213–231.
8. Gries T., Redlin M. Trade and economic development: global causality and development- and openness-related heterogeneity. *International Economics and Economic Policy*. 2020. Vol. 17. P. 923–944.
9. Jahn M., Stricker P. FDI, liquidity, and political uncertainty: A global analysis. *International Economics and Economic Policy*. 2022. Vol. 19. P. 783–823.
10. International Migration: Trends, Determinants, and Policy Effects / de Haas et al. *Population and Development Review*. 2019. Vol. 45 (4). P. 885–922.
11. Циганкова Т., Солодковська Г. Сучасні коаліції та угруповання СОТ у формуванні глобальної торгової політики. *Міжнародна економічна політика*. 2010. Вип. 1-2. С. 22-40.
12. Яценко О.М., Ускова Д.С. Досвід України у розв'язанні міжнародних торговельно-економічних суперечок в рамках СОТ. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2019. № 3. С. 193–206.
13. Яценко О.М., Циганкова Т. М., Оболенська Т. Є., Гальперіна Л.П. Модернізація правил та механізмів міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією у контексті проблеми продовольчої безпеки. *Збірник наукових праць "Вчені записки"*. 2021. №22. С. 108-125.
14. Резнікова Н.В. Міжнародне співробітництво в сфері економічної політики: проблема збереження суверенітету та аналіз потенційних вигод. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 113 (Ч. II). С. 149–159.
15. Іващенко О.А. Потоки капіталу в контексті проблем платіжних дисбалансів: аналіз теоретичних засад та практичних моделей. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 112 (Ч. II). С. 95-101.
16. Відякіна М.М., Резнікова Н.В. Детермінанти кризових потрясінь: макроекономічні виміри. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2013. Вип. 33 (Ч. II). С. 96-101.
17. Відякіна М. М., Резнікова Н.В. Теоретичне моделювання координації міжнародної економічної політики. *Культура народів Причорномор'я (Проблеми матеріальної культури. Економіка. Географія)*. 2014. № 257. С. 46–52.
18. UN. UNCTAD XI Concludes with Adoption of 'Sao Paulo Consensus' Focusing on Poverty Reduction in Least Developed Countries. 2004. URL: <https://unis.unvienna.org/unis/en/pressrels/2004/tad1994.html>
19. Луцишин З.О., Резнікова Н.В. Конкурентні девальвації у валютних війнах: фінансові проєкції неопротекціонізму. *Міжнародна економічна політика*. 2013. № 2(19). С. 48-65.
20. Резнікова Н.В., Відякіна М.М. Економічні дисбаланси у вимірах глобальної взаємозалежності: проблема ідентифікації джерел походження та корекції. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2012. Вип. 32(2). С. 78-82.
21. Іващенко О.А. Специфічні прояви глобальних економічних дисбалансів в умовах становлення Бреттон-Вудс II. 2019. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/47-1.pdf>

22. IMF. Articles of Agreement of the International Monetary Fund. 2020. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>
23. IMF. Review of Flexible Credit Line, the Precautionary and Liquidity Line, and the Rapid Financing Instrument. 2014. URL: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2014/012714.pdf>
24. Панченко В.Г. Глобальні виміри неопротекціонізму: теорія і практика: монографія. Київ: Аграр Медіа Груп, 2018. 618 с.
25. Hoekman B. Developing Countries and the WTO Doha Round: Market Access, Rules and Differential Treatment. *Journal of Economic Integration*. 2004. Vol. 19 (2). P. 205-229.
26. Francois J., van Meijl H., van Tongeren F. Economic benefits of the Doha round for The Netherlands. 2002. URL: <https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/1255.pdf>
27. Srinivasan T.N. Doha Round of Multilateral Negotiations and Development. 2005. URL: https://kingcenter.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj16611/files/media/file/252wp_0_0.pdf

References

1. Saikia, M. (2022), “Good institutions, more FDI? Evidence from Indian firm-level data”, *International Economics and Economic Policy*, vol. 19, pp. 411-436.
2. Beckmann, J., Gern, K.J. & Jannsen, N. (2022), ‘Should they stay or should they go? Negative interest rate policies under review’, *International Economics and Economic Policy*, vol. 19, pp. 885–912.
3. Hajdukovic, I. (2022), “Transmission mechanisms of conventional and unconventional monetary policies in open economies”, *International Economics and Economic Policy*, vol. 19, pp. 491–536.
4. Rollo, V. (2023), “Technical regulations and exporters’ dynamics: evidence from developing countries”, *International Economics and Economic Policy*, vol. 20, pp. 189–212.
5. Gnangnon, S.K. (2022), “Export diversification and financial openness”, *International Economics and Economic Policy*, vol. 19, pp. 675–717.
6. Abendschein, M. & Götz, H. (2021), “International cooperation on financial market regulation”, *International Economics and Economic Policy*, vol. 18, pp. 787–824.
7. Erkut, B. & Sharma, G.D. (2023), “Financial integration in Asia: new Empirical evidence using dynamic panel data estimations”, *International Economics and Economic Policy*, vol. 20, pp. 213–231.
8. Gries, T. & Redlin, M. (2022), “Trade and economic development: global causality and development- and openness-related heterogeneity”, *International Economics and Economic Policy*, vol. 17, pp. 923–944.
9. Jahn, M. & Stricker, P. (2022), “FDI, liquidity, and political uncertainty: A global analysis”, *International Economics and Economic Policy*, vol. 19, pp. 783–823.
10. de Haas et al. (2019), “International Migration: Trends, Determinants, and Policy Effects”, *Population and Development Review*, vol. 45 (4), pp. 885-922.
11. Tsygankova, T. & Solodkovska, G. (2010), “Modern coalitions and WTO groupings in the formation of global trade policy”, *International Economic Policy*, vol. 1-2, pp. 22-40.
12. Yatsenko, O. & Uskova, D. (2019), “Ukraine’s experience in international wto trade-economic disputes”, *Bulletin of KhNAU named after V. V. Dokuchaev. Series: Economic Sciences*, no. 3, pp. 193-206.
13. Yatsenko, O., Tsygankova, T., Obolenska T. & Galperina L. (2021), “Modernization of Rules and Mechanisms of International Trade in Agricultural Goods in the Context of the Problem of Food Security. *Scientific Works Collection SCIENTIFIC NOTES*, no. 22, pp. 108-125.

14. Reznikova, N. (2013), "International cooperation in the field of economic policy: the problem of preserving sovereignty and analysis of potential benefits", *Actual Problems of International Relations*, vol. 113 (P. II), pp. 149-159.
15. Ivashchenko, O. (2013), "Capital flows in the context of payment imbalances: analysis of theoretical foundations and practical models", *Actual Problems of International Relations*, vol. 112 (P. II), pp. 95-101.
16. Vidyakina, M. & Reznikova, N. (2013), "Determinants of crisis shocks: macroeconomic dimensions", *Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University. Series: Economic Sciences*, vol. 33 (P. II), pp. 96-101.
17. Vidyakina, M. & Reznikova, N. (2014), "Theoretical modeling of coordination of international economic policy", *Culture of the Black Sea Peoples (Problems of Material Culture. Economics. Geography)*, no. 257, pp. 46-52.
18. UN (2004U), "NCTAD XI Concludes with Adoption of 'Sao Paulo Consensus' Focusing on Poverty Reduction in Least Developed Countries". Retrieved from: <https://unis.unvienna.org/unis/en/pressrels/2004/tad1994.html>
19. Lutsyshyn, Z. & Reznikova, N. (2013), "Competitive devaluations in currency wars: financial projections of neo-protectionism", *International Economic Policy*, no. 2(19), pp. 48-65.
20. Reznikova, N. & Vidyakina M. (2012), "Economic imbalances in the dimensions of global interdependence: the problem of identifying sources of origin and correction", *Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University. Series: Economic Sciences*, vol. 32(2), pp. 78-82.
21. Ivashchenko, O. (2019), "Specific manifestations of global economic imbalances in the context of the formation of Bretton Woods II". Retrieved from: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/47-1.pdf>
22. IMF (2020), "Articles of Agreement of the International Monetary Fund". Retrieved from: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>
23. IMF (2014), "Review of Flexible Credit Line, the Precautionary and Liquidity Line, and the Rapid Financing Instrument". Retrieved from: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2014/012714.pdf>
24. Panchenko, V. (2018), *Hlobalni vymiry neoproteksionizmu: teoriia i praktyka* [Global Dimensions of Neo-Protectionism: Theory and Practice], Agrarian Media Group, Kyiv, Ukraine.
25. Hoekman, B. (2004), "Developing Countries and the WTO Doha Round: Market Access, Rules and Differential Treatment", *Journal of Economic Integration*, vol. 19 (2), pp. 205-229.
26. Francois, J., van Meijl, H. & van Tongeren, F. (2002), "Economic benefits of the Doha round for The Netherlands". Retrieved from: <https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/1255.pdf>
27. Srinivasan, T.N. (2005), "Doha Round of Multilateral Negotiations and Development". Retrieved from: https://kingcenter.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj16611/files/media/file/252wp_0_0.pdf